

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW	11
WSTĘP	13
Rozdział I	
Aktualność kościelnej władzy karania	25
1. Władza karania w Kościele	25
1.1. Fundament biblijny kościelnej władzy karania	25
1.2. Istnienie, natura i zakres władzy karania w Kościele	34
1.2.1. Istnienie kościelnej władzy karania	34
1.2.2. Natura kościelnej władzy karania	38
1.2.3. Zakres kościelnej władzy karania	40
2. Pojęcie przestępstwa kanonicznego	45
2.1. Element obiektywny przestępstwa kanonicznego	48
2.2. Element subiektywny przestępstwa kanonicznego	51
2.2.1. Pojęcie oraz stopnie poczytalności	51
2.2.2. Źródła poczytalności	55
2.2.2.1. <i>Dolus</i> , czyli wina umyślna, jako źródło poczytalności	55
2.2.2.2. <i>Culpa</i> , czyli wina nieumyślna, jako źródło poczytalności	61
2.2.2.3. Odpowiedzialność karna z tytułu <i>dolus</i> i <i>culpa</i>	64
2.2.3. Domniemanie poczytalności	65
2.3. Element legalny przestępstwa kanonicznego	67
2.3.1. Zasada ścisłego legalizmu w kanonicznym prawie karnym	67
2.3.2. Rodzaje sankcji w zakresie kościelnej władzy karania	71

3. Przestępstwa w aktualnym prawie kanonicznym	76
3.1. Zagadnienia wstępne	76
3.2. Rodzaje przestępstw ze względu na liczbę osób koniecznych do ich popełnienia	83
3.2.1. Przestępstwa sprawstwa pojedynczego	84
3.2.2. Przestępstwa wielopodmiotowe	87
3.3. <i>Concursus in delicto</i> – zagadnienia ogólne	87
Podsumowanie	93

Rozdział II

<i>Concursus in delicto</i> w ujęciu prawno-historycznym ze szczególnym uwzględnieniem Kodeksu z 1917 roku	95
---	-----------

1. <i>Concursus in delicto</i> przed promulgacją KPK/1917	95
1.1. Krótki rys historyczny	96
1.2. <i>Concursus in delicto</i> według doktryny bezpośrednio poprzedzającej promulgację KPK/1917	108
1.2.1. Elementy decydujące o zaistnieniu współudziału w przestępstwie	108
1.2.2. Różne formy udziału w przestępstwie	111
1.2.2.1. Współudział w przestępstwie	111
1.2.2.1.1. <i>Cooperatores principales</i>	112
1.2.2.1.2. <i>Cooperatores accessorii</i>	112
a) Współudział niekonieczny moralny	112
b) Współudział niekonieczny materialny	116
1.2.2.2. Zatwierdzenie	116
1.2.2.3. Wspieranie	118
2. <i>Concursus in delicto</i> według KPK/1917	119
2.1. Analiza poszczególnych kanonów odnoszących się do współudziału w przestępstwie	119
2.1.1. Współudział w przestępstwie	120
2.1.1.1. Współudział (całkowity) fizyczny	121

2.1.1.2. Współdział (moralny i fizyczny) częściowy (konieczny i niekonieczny)	124
2.1.1.3. Pomocnictwo	127
2.1.1.4. Odwołanie współdziału	128
2.1.1.5. Współdział negatywny (<i>delictum sui generis</i>)	130
2.1.1.6. Sprzyjanie przestępcy i pochwała przestępstwa	133
2.1.2. Cywilne skutki współdziału w przestępstwie	137
2.1.3. Współdział w usiłowaniu przestępstwa	139
2.1.4. Współdział w przestępstwie popełnionym przez małoletnich	140
2.1.5. Odpowiedzialność karna współników koniecznych i niekoniecznych	141
2.2. Systematyka dotycząca <i>concurso in delicto</i> w świetle KPK/1917 oraz doktryny	144
2.2.1. Pojęcie współdziału	144
2.2.1.1. <i>Concurso non proprie dictus</i>	145
2.2.1.2. <i>Concurso proprie dictus</i>	148
2.2.2. Rodzaje i formy współdziału w przestępstwie	156
2.2.2.1. Zagadnienia wstępne	156
2.2.2.2. Współdział całkowity, czyli współdział fizyczny	159
2.2.2.3. Współdział częściowy	166
2.2.2.3.1. Współdział moralny jako forma współdziału częściowego	168
a) Zlecenie i nakaz	169
b) Nakłanianie (podżeganie)	173
2.2.2.3.2. Współdział fizyczny jako forma współdziału częściowego	175
2.3. Odpowiedzialność z tytułu współdziału	182
2.3.1. Odpowiedzialność z tytułu współdziału całkowitego	183
2.3.2. Odpowiedzialność z tytułu współdziału częściowego	186
2.3.3. Odpowiedzialność w przypadku odwołania współdziału ...	188
2.3.4. Odpowiedzialność z tytułu współdziału negatywnego	191
2.3.5. Odpowiedzialność z tytułu sprzyjania przestępcy i pochwały przestępstwa	195
Podsumowanie	199

Rozdział III

Concursus in delicto według KPK/1983	203
1. Pojęcie współudziału w przestępstwie według KPK/1983 ...	203
1.1. Treść kan. 1329	204
1.2. <i>Convergentia subiectiva et obiectiva</i> jako istotny warunek współudziału	207
1.2.1. Element subiektywny współudziału w przestępstwie	207
1.2.2. Element obiektywny współudziału w przestępstwie	212
2. Rodzaje współudziału w przestępstwie według KPK/1983 ...	217
2.1. Sprawca główny	218
2.1.1. Sprawcy główni moralno-materialni, czyli współsprawcy ...	220
2.1.1.1. Porozumienie jako istotny warunek współsprawstwa	221
2.1.1.2. Współdziałanie jako warunek współsprawstwa	225
2.1.1.3. Współsprawstwo w przestępstwach wielopodmiotowych według KPK/1983	229
2.1.2. Sprawcy główni moralni (zlecniodawca)	242
2.2. Wspólnicy przestępstwa	247
2.2.1. Różne formy udziału w cudzym przestępstwie	248
2.2.1.1. Podżeganie	249
2.2.1.2. Pomocnictwo	251
2.2.1.3. Udział w grupie przestępczej	255
2.2.2. Uczestnicy konieczni i niekonieczni	255
3. Odpowiedzialność karna z tytułu współudziału w przestępstwie według KPK/1983	260
3.1. Odpowiedzialność karna za współudział w przypadku kar <i>ferendae sententiae</i>	262
3.1.1. Odpowiedzialność sprawcy głównego i uczestników koniecznych	262
3.1.2. Odpowiedzialność uczestników niekoniecznych	265
3.2. Odpowiedzialność karna za współudział w przypadku kar <i>latae sententiae</i>	266

3.2.1. Zaciąganie kar <i>latae sententiae</i> przez uczestników koniecznych	267
3.2.2. Wymierzanie kar <i>ferendae sententiae</i> uczestnikom koniecznym i niekoniecznym	270
Podsumowanie	275
ZAKOŃCZENIE	279
BIBLIOGRAFIA	287
SUMMARIES	299
TABLE OF CONTENTS	307

WYKAZ SKRÓTÓW

AAS	„Acta Apostolicae Sedis”. Commentarium officiale (od 1909), Typis Vaticanis
Art.	Artykuł/artykuły
can.	kanon/kanony
EdD	<i>Enciclopedia del Diritto</i> , vol. VIII, Milano 1961
kan.	kanon/kanony
KKKW (CCEO)	<i>Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus</i> , Typis Polyglotis Vaticanis 1990 (AAS 82, 1990, s. 1033-1363)
KPK/1917 (CIC/1917)	<i>Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus</i> , Romae 1917
KPK/1983 (CIC/1983)	<i>Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego</i> , przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984
Leges Ecclesiae, vol. III	<i>Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae</i> , red. X. Ochoa, vol. III Roma 1972 n. 3072
Leges Ecclesiae, vol. VII	<i>Leges Ecclesiae post Codicem Iuris Canonici editae</i> , red. Dominicus Andrés Gutiérrez, vol. VII, Roma 1994
LG	Konstytucja dogmatyczna o Kościele <i>Lumen gentium</i>

GS	Konstytucja duszpasterska o Kościele <i>Gaudium et spes</i>
m.p.	motu proprio
n./nr	numer
<i>Pastor Bonus</i>	Joannes Paulus II, Constitutio Apostolica <i>Pastor Bonus</i> , 28.06.1988, AAS 80 (1988), s. 841-912
PCCIC AI	Pontificia Commissio ad Codicem Iuris Canonici Authentice Interpretandum
PCLTI	Pontificium Consilium de Legum Texti- bus Interpretandis
t.	tomus/tom
tit.	titulus/tytuł
vol.	volumen/volumin
<i>Fontes</i>	<i>Codicis Iuris Canonici Fontes</i> , red. P. Gas- parri (vol. 1-6), J. Serédi (vol. 7-9), Ro- mae 1923-1939

O sposobie cytowania dawnych źródeł (*Corpus Iuris Canonici*) informują podręczniki historii źródeł. Skróty dotyczące Pisma Świętego według *Encyklopedii katolickiej* t. I, Lublin 1973, s. 1.

WSTĘP

W dzisiejszym Kościele z coraz większą świadomością dostrzega się potrzebę ponownego odkrywania prawa karnego oraz konieczności częstszego i bardziej adekwatnego stosowania tego działu prawa kanonicznego. Przejawem szczególnego nim zainteresowania są kongresy oraz konferencje poświęcone w ostatnim czasie zagadnieniom kanonicznego prawa karnego oraz ściśle z nim związanego kanonicznego procesu karnego. Tematyka kongresów i konferencji pozostaje w ścisłym związku ze specyfiką problemów, jakie Kościół i społeczność ludzka przeżywają w danym momencie swojej historii. W ostatnich latach, w dużej mierze w wyniku działalności mediów, zostały uwidocznione zachowania, które poważnie kontrastują z moralnością chrześcijańską, przynosząc poważne szkody społeczności kościelnej. Władza kościelna ma obowiązek podjęcia wobec takich zachowań odpowiednich działań, aby naprawić powstałe zgorzenie oraz bronić praw wspólnoty wiernych. Bez wątpienia jednym z poważniejszych problemów, z jakim musiał się zmierzyć Kościół w ostatnim czasie, jest zjawisko pedofilii – stąd też uwaga zarówno ustawodawcy kościelnego, jak i doktryny poświęcona jest ochronie małoletnich przed nadużyciami oraz odpowiedzialności karnej osób dopuszczających się aktów pedofilii¹.

¹ Na temat rozmiarów tego problemu oraz reakcji Kościoła zob. C. Camponi, *La tutela penale del minore nell'ordinamento canonico con particolare riferimento alla fattispecie sub can. 1395 § 2*, Roma 2003, s. 38-41; D. Albornoz, *Norme e orientamenti della Chiesa cattolica dinanzi agli abusi sessuali di minori perpetrati da chierici*, „Salesianum” 70 (2008), s. 711-726; G. Marchesi, *La Chiesa Cattolica negli Stati Uniti scossa dallo scandalo della pedofilia*, „La Civiltà Cattolica” 153 (2002) II, s. 477-486; E. Conway, *Le teologie operative del sacerdotio hanno contribuito agli abusi sessuali sui minori?*, „Concilium” 49 (2004), z. 3, s. 103-107; G. Crea – G.F. Poli, *Abuso sessuale e vita religiosa*, „Vita Consacrata” 39 (2003), s. 297; G. Cucci, H. Zollner, *Chiesa e pedofilia. Una ferita aperta. Un approccio psicologico-pastorale*, Venezia 2010; D. Borek, *Delicta graviora contra mores w normach De delictis reservatis z 2010 roku*, „Prawo Kanoniczne” 57 (2014) nr 2, s. 53-69.

Spośród różnych inicjatyw związanych z kanonicznym prawem karnym warto w tym miejscu przypomnieć kongres zorganizowany przez Wydział Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu *Santa Croce* w Rzymie 25-26 marca 2004 roku na temat procesu karnego oraz ochrony praw w prawie kanonicznym². Proces karny to zespół środków technicznych, którymi posługuje się kompetentna władza kościelna, mając na uwadze cel ostateczny, jaki powinien przyświecać każdemu działaniu w Kościele, tzn. *salus animarum*, o którym w kan. 1752. Bezpośrednio jednak Kościół, wymierzając sankcje karne w procesie karnym, stara się realizować cele wyznaczone jasno w kan. 1341: przywrócenie sprawiedliwości, naprawienie skandalu i doprowadzenie do nawrócenia przestępcy. Podjęcie kwestii związanych z kanonicznym procesem karnym oraz ochroną praw na płaszczyźnie kanonicznego prawa karnego jest niezbędne dla właściwego wymiaru sprawiedliwości oraz realizacji celu zbawczego przez wspólnotę kościelną³.

Natomiast spośród wydarzeń mających miejsce na gruncie polskim na uwagę zasługuje konferencja naukowa zorganizowana przez Wydział Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie 18 maja 2011 roku pod tytułem *Współczesne przyczyny i procedury wydalenia duchownych*⁴. Wydalenie ze stanu duchownego to kara ekspiacyjna wiążąca na stałe, a więc jedna z najcięższych kar, dlatego też zgodnie z KPK/1983 może być ustanawiana tylko w ustawie powszechnej (kan. 1327) i tylko w przypadku wyraźnie określonych przestępstw, a jej wymierzanie jest możliwe jedynie na drodze sądowej, nigdy zaś

² Akta kongresu zostały opublikowane w 2005 roku w zbiorze zatytułowanym *Processo penale e tutela dei diritti nell'ordinamento canonico*, red. Davide Cito, Milano 2005. Warto jednocześnie zaznaczyć, że ukazała się także anglojęzyczna wersja akt wspomnianego kongresu, jednak w wersji nieco skróconej (*The Penal Process nad the Protection of Rights in Canon Law. Proceedings of a conference held at the Pontifical Universiti of the Holy Cross, Rome, march 25-26, 2004*, edited by Patricka M. Duga, Montréal 2005, ss. 303).

³ Szerzej na temat akt przywołanego kongresu, zob.: *Processo penale e tutela dei diritti nell'ordinamento canonico*, red. Davide Cito, Milano 2005, ss. 711 – Rec.: Dariusz Borek, „Prawo Kanoniczne” 49 (2006) nr 1-2, s. 318-321.

⁴ Materiały z konferencji zostały zamieszczone w „Prawo Kanoniczne” 54 (2011) nr 3-4.

administracyjnej (kan. 1342 § 2). Niemniej jednak pewne odstępstwa od zasad dotyczących jej wymierzania zostały wprowadzone w ostatnim czasie zarówno w uprawnieniach z 2009 roku przyznanych Kongregacji ds. Duchowieństwa⁵, jak i w normach *De delictis reservatis* z 2010 roku przyznanych Kongregacji Nauki Wiary⁶.

Wybrane zagadnienia z zakresu kanonicznego prawa karnego zostały przedstawione w 14-18 września 2011 roku podczas XIV Międzynarodowego Kongresu Kanonistów na UKSW w Warszawie, którego temat brzmiał: *Administracja w prawie kanonicznym*⁷. Władza karania w Kościele jest wykonywana w ramach władzy rządzenia, a ściślej w związku z wykonywaniem jej potrójnej funkcji: ustawodawczej, administracyjnej i sądowniczej. Kiedy Kościół formułuje ustawy karne, wykonuje władzę ustawodawczą (kan. 1315 § 1), natomiast kiedy wydaje nakazy karne, wymierza lub deklaruje kary, wybierając drogę administracyjną, wykonuje władzę wykonawczą (kan. 1319 § 1, kan. 1341). I wreszcie kiedy wymierza lub deklaruje kary w procesie karnym na drodze sądowej, wykonuje władzę sądowniczą (kan. 1341). Administracyjna władza rządzenia może również wykonywać władzę karania na różnych etapach, w tym w fazie stosowania kar kanonicznych. Ma to miejsce wtedy, gdy ordynariusz zdecyduje o wszczęciu postępowania mającego na celu wymierzenie kary na drodze administracyjnej albo gdy zajmuje się wykonaniem kary już wymierzonej lub deklarowanej. Droga administracyjna wymierzenia kary oznacza, że proces został rozpoczęty przez przełożonego poza drogą sądową i kończy się wydaniem dekretu, a nie

⁵ Por. Congregazione per il Clero, *Lettera circolare* prot. 2009.0556, del 18/04/2009; Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli, *Lettera circolare* prot. 0579/09, del 31/01/2009. Zob. także Astigueta D.G., *Le facoltà speciali concesse alla Congregazione per la Evangelizzazione dei Popoli e alla Congregazione per il Clero*, w: Studi Giuridici XCVI, Questioni attuali di diritto penale canonico, Città del Vaticano 2012, s. 135-148.

⁶ Por. Congregatio pro Doctrina Fidei, *Normae de delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis seu Normae de delictis contra fidem necnon de gravioribus delictis* (21.05.2010), AAS 102 (2010), s. 419-434.

⁷ Materiały z kongresu zostały zamieszczone w: *Administracja w prawie kanonicznym*, Marek Stokłosa, Józef Wroceński (red.), Warszawa 2012.

wyroku⁸. Administracyjny wymiar kar nabiera w obecnej dobie szczególnego znaczenia ze względu na swoją specyficzną strukturę⁹.

Kolejna inicjatywa godna uwagi to XLIII Kongres Narodowego Stowarzyszenia Włoskiej Kanonistyki, który odbył się w Weronie 5-8 września 2011 roku, w całości poświęcony aktualnym zagadnieniom kanonicznego prawa karnego. Akta wspomnianego kongresu zostały zamieszczone w numerze XCVI Studi Giuridici zatytułowanym *Questioni attuali di diritto penale canonico*¹⁰. Także i ten kongres odbywał się w momencie szczególnego zainteresowania zagadnieniami z zakresu kanonicznego prawa karnego, m.in. ze względu na powtarzające się doniesienia o przestępstwach przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu popełnianych z małoletnimi przez ludzi Kościoła, duchownych i zakonników. Tematyka poszczególnych artykułów składających się na wymienione wydanie Studi Giuridici jest ściśle związana z aktualnymi problemami i wyzwaniem, przed jakim stanął Kościół, wymagającymi także interwencji w zakresie kościelnej władzy karania. Przywołana pozycja to zbiór dwunastu artykułów, w których znajdujemy szereg ważnych i aktualnych treści, począwszy od pytania o aktualność kanonicznego prawa karnego, poprzez artykuły dotyczące różnych kwestii z zakresu *delicta graviora*, a więc najcięższych przestępstw zarezerwowanych Kongregacji Nauki Wiary, ze szczególnym uwzględnieniem przestępstwa molestowania nieletnich, aż po artykuły dotyczące wzajemnych relacji między władzą kościelną i władzą świecką w przypadku przestępstw molestowania nieletnich oraz wzajemnych relacji między karą kanoniczną i państwową¹¹.

⁸ Zob. V. De Paolis, *Il processo penale amministrativo*, w: *Il processo penale canonico*, red. Z. Suchecki, Roma 2003, s. 215-234. Por. także A. Calabrese, *La procedura stragiudiziale penale*, w: *I procedimenti speciali nel diritto canonico*, Città del Vaticano 1992, s. 267-281.

⁹ Zob. Ch.J. Scicluna, *Delicta graviora ius processuale*, Studi Giuridici XCVI, *Questioni attuali di diritto penale canonico*, Città del Vaticano 2012, s. 79-94.

¹⁰ Zob. Studi Giuridici XCVI, *Questioni attuali di diritto penale canonico*, Città del Vaticano 2012.

¹¹ Szerzej na temat aktu przywołanego kongresu, zob.: Studi Giuridici XCVI, *Questioni attuali di diritto penale canonico*, Città del Vaticano 2012, ss. 287 – Rec. Dariusz Borek, „Prawo Kanoniczne” 55 (2012) nr 4, s. 242-255.

W 2014 roku miały miejsce dwie warte podkreślenia inicjatywy dotyczące kanonicznego prawa karnego. Pierwsza z nich to konferencja zorganizowana 24-25 marca 2014 roku przez Wydział Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Urbanianum pod patronatem Kongregacji Nauki Wiary. Jej owocem jest publikacja pt. *I delitti riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede*, która ukazała się na łamach „Quaderni di Ius Missionale”¹². Celem konferencji oraz powstałej na jej gruncie publikacji było przybliżenie właściwej interpretacji, a co za tym idzie i aplikacji norm dotyczących przestępstw zarezerwowanych Kongregacji Nauki Wiary. Taka potrzeba wynikała z trudności, z jakimi spotykają się pracownicy trybunałów kościelnych zajmujący się sprawami związanymi z omawianymi przestępstwami.

Drugie ważne wydarzenie to XV Międzynarodowy Kongres Prawa Kanonicznego, który odbył się w 17-21 września 2014 roku w Waszyngtonie (USA). Jego temat brzmiał: *Przestępstwo i kara. Natura, problemy i perspektywy prawa kanonicznego i jego relacja do prawa państwowego*¹³. Przestępstwo i kara są ściśle ze sobą powiązane, zgodnie bowiem z zasadą *nullum crimen, nulla poena sine lege poenali previa* nie można nikogo karać, jeżeli naruszona ustawa bądź nakaz nie przewidują za to żadnej sankcji. Może się jednak zdarzyć (pozornie wbrew cytowanej właśnie zasadzie), że naruszenie ustawy bądź nakazu, za które nie przewiduje się kary, będzie jednak skutkować pociągnięciem do odpowiedzialności karnej sprawcy¹⁴. Z drugiej jednakże strony należy przypomnieć, że nie zawsze popełnienie przestępstwa musi bezwzględnie skutkować pociągnięciem winnego do odpowiedzialności karnej¹⁵. Już sam fakt istnienia takich sytuacji może prowadzić do pewnych trudności w aplikowaniu sankcji karnych w Kościele. Ponadto trudną i delikatną kwestią jest sprawa koordynacji represji kanonicznych i państwowych oraz współpracy między-

¹² *I delitti riservati alla Congregazione per la Dottrina della Fede*, red. Andrea D'Auria, Claudio Papale, „Quaderni di Ius Missionale” Città del Vaticano 2014.

¹³ W oczekiwaniu na publikację akt konferencji.

¹⁴ Por. KPK/1983, kan. 1399.

¹⁵ Zob. np. KPK/1983, kan. 1341; 1344; 1345.

dyscyplinarnej z uwzględnieniem konfliktu między normą państwową i kanoniczną. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera także problemem odpowiedzialności cywilnej i karnej władzy kościelnej na płaszczyźnie państwowej. W związku z powyższym tematyka XV Międzynarodowego Kongresu Prawa Kanonicznego jest jak najbardziej zasadna.

Jak widzimy, kanoniczne prawo karne stało się w ostatnich czasach przedmiotem szczególnej uwagi, w tym przede wszystkim dyspozycje prawa karnego materialnego i procesowego. Do takiego ożywienia zainteresowania kościelną władzą karania zarówno ze strony teorii, jak i praktyki przyczyniły się niestety przestępstwa, jakich w materii szóstego przykazania Dekalogu dopuszczali się duchowni względem małoletnich. Kościół, mając na uwadze dobro osób będących ofiarami wspomnianych przestępstw, starał się zawsze podejmować stosowne działania i zaliczał molestowanie małoletnich do kategorii najcięższych przestępstw. Należy jednak podkreślić, że przedmiotem szczególnego zainteresowania w ostatnich czasach są również i inne przestępstwa należące do kategorii najcięższych, których rozpoznawanie i rozstrzyganie zostało zarezerwowane Kongregacji Nauki Wiary. Pewną trudność do 2001 roku stanowiło określenie, które z przestępstw zgodnie z konstytucją apostolską *Pastor Bonus* z 1988 roku art. 52 należą do kategorii *delicta reservata*. Rozstrzygnięciem tej kwestii były w pierwszej kolejności postanowienia zawarte w normach *De gravioribus delictis* promulgowanych przez papieża Jana Pawła II w motu proprio *Sacramentorum sanctitatis tutela* 30 kwietnia 2001 roku¹⁶, a następnie zmiany i uzupełnienia do tegoż dokumentu wprowadzone w późniejszym czasie, w tym szczególnie zatwierdzone 21 maja 2010 roku przez papieża Benedykta XVI *Normae de*

¹⁶ Por. Joannes Paulus II, Litterae Apostolicae motu proprio datae quibus Normae de gravioribus delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis promulgantur, *Sacramentorum sanctitatis tutela*, 30 aprilis 2001, AAS 93 (2001), s. 737-739. Congregatio pro Doctrina Fidei, *Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchos interesse habentes: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis*, 18 maii 2001, AAS 93 (2001), s. 785-788.

*delictis Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis*¹⁷. W obydwu przywołanych powyżej dokumentach jest mowa o najcięższych przestępstwach (nie tylko w materii *de sexto*) zastrzeżonych Kongregacji Nauki Wiary oraz o sposobach postępowania w przypadku ich zaistnienia.

W związku z dokonanymi zmianami konieczne okazuje się obecnie przygotowanie nowych opracowań, które przedstawiałyby zagadnienia z zakresu kanonicznego prawa karnego oraz kanonicznego procesu karnego z perspektywy przestępstw zastrzeżonych Kongregacji Nauki Wiary w sposób całościowy i systematyczny, biorąc pod uwagę także uzupełnienia, jakie w tej materii zostały wprowadzone przez Kościół od czasu promulgowania *Kodeksu* w 1983 roku. Takie opracowania stanowiłyby pomoc w praktycznym stosowaniu norm zarówno substancjalnych, jak i procesowych. Odpowiedzią na teoretyczne oraz praktyczne zapotrzebowanie w omawianym zakresie stanowią właśnie organizowane w ostatnich latach kongresy i konferencje oraz powstające w ich wyniku publikacje.

Trzeba podkreślić, że wspomniane kongresy i konferencje naukowe, jak również ukazujące się publikacje, w tym artykuły poświęcone omawianym zagadnieniom, stanowią nie tylko instrukcje postępowania w przypadku określonych naruszeń uznanych za przestępstwa, ale świadczą także o aktualności pytań oraz dyskusji na temat istnienia i wykonywania władzy karania w Kościele. Jak stwierdza V. De Paolis, pytanie o aktualność prawa karnego może być różnie rozumiane, np. następująco: Czy obecnie obowiązujące prawo karne Kościoła jest aktualne? Czy jest realizowane w praktyce? Kanoniczne prawo karne, jak stwierdza wspomniany autor, nie tylko nie cieszy się dobrym zdrowiem w aktualnej sytuacji Kościoła, ale wręcz jest chore. Potrzeba zatem poprawnej diagnozy pozwalającej na ustalenie prawdziwych przyczyn takiego stanu rzeczy, a następnie przeprowadzenia adekwatnej terapii. Do dokonania właściwej oceny sytuacji i w związku z tym podjęcia właściwej terapii konieczna jest według autora analiza aktualnego systemu karnego kanonicznego przeprowadzona wewnątrz

¹⁷ Congregatio pro Doctrina Fidei, *Normae...*, s. 419-434.

całego sytemu prawnego kanonicznego oraz w świetle zasad teologicznych i duchowych czasów, w których żyje Kościół. Odpowiadając na postawione pytania, autor stwierdza, że prawo karne jest zawsze aktualne, ponieważ człowiek niestety ma zawsze skłonności do złego i tendencje do bycia poza prawem oraz pokojowymi relacjami z innymi. Z drugiej strony nieaktualność prawa karnego, a zatem jego choroba, ma podłoże raczej ideologiczne, to znaczy jest wynikiem niedoceniania w życiu Kościoła prawa w ogóle, a w szczególności prawa karnego. Tym, co naprawdę stanowi o wartości kanonicznego porządku prawnego, a zatem i o aktualności prawa karnego Kościoła, jest nie surowość sankcji, jakimi się posługuje, ale świat wartości, jakie ten system przekazuje i proponuje. Sprawa dotyczy w sposób szczególnie odniesienia do sumienia oraz odpowiedzialności, jaką każda osoba ma względem Boga i wspólnoty, a więc życia osoby, jej świadomości życia wiecznego oraz zbawienia wiecznego¹⁸. Kara kościelna może być zatem postrzegana jako niezbędny środek na drodze do zbawienia dla tych wiernych, którzy dopuszczają się przestępstw.

W takim kontekście szczególnego znaczenia nabiera niejednokrotnie pomijana przez doktrynę kwestia odpowiedzialności karnej także i ewentualnych innych oprócz sprawcy głównego uczestników przestępstwa, to znaczy współsprawców i współników. Zdarza się bowiem, że w popełnieniu przestępstwa bierze udział więcej aniżeli jedna osoba, przy czym sprawa dotyczy zarówno sytuacji, kiedy przestępstwo może być popełnione przez jedną osobę, jak i sytuacji, gdy do jego popełnienia konieczny jest oprócz sprawcy głównego udział innej osoby lub osób, jak to ma miejsce np. w przypadku udzielenia sakry biskupiej bez mandatu papieskiego, usiłowania udzielenia/przyjęcia święceń kapłańskich kobiecie, przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu popełnionego przez duchownego lub też przestępstwa aborcji. W powyższych sytuacjach należałoby także rozpatrywać kwestię odpowiedzialności karnej ewentualnych innych uczestników przestępstwa. Sprawa jednak – wbrew temu, co mogłoby

¹⁸ V. De Paolis, *Attualità del diritto penale della Chiesa*, w: Studi Giuridici XCVI, *Questioni attuali di diritto penale canonico*, Città del Vaticano 2012, s. 11-29.

się wydawać – nie jest jasno i wyraźnie sprecyzowana w aktualnym prawie kanonicznym oraz w doktrynie. Jak zauważa J. Syryjczyk, zagadnienie „odpowiedzialności karnej osób, które współdziałają w przestępstwie lub przyczyniają się do niego, jest jednym z mało opracowanych zagadnień nauki kanonicznego prawa karnego. Również w KPK/1983 kwestia ta nie jest zbyt jasno zarysowana i wyczerpująco rozwiązana”¹⁹. Rzeczywiście, jak się wydaje, aktualna doktryna niewiele uwagi poświęciła omówieniu i wykładni przepisów prawnych dotyczących zjawiskowych form przestępstwa kanonicznego oraz odpowiedzialności karnej z tytułu współdziału. Także w podręcznikach z zakresu kanonicznego prawa karnego zazwyczaj mało miejsca poświęca się temu zagadnieniu. Wyjątek stanowi komentarz ks. prof. Jerzego Syryjczyka, który starał się omawianą kwestię przedstawić bardziej szczegółowo²⁰, ponieważ jednak komentarz ten dotyczy obszernego zagadnienia, tzn. część I księgi VI *Kodeksu*, problematyka współdziału nie mogła zostać omówiona szerzej. Brakuje także odrębnych publikacji, które ukazywałyby interesującą nas tematykę w sposób samodzielny i całościowy, oprócz pracy Claudio Papale, w której autor zajął się zagadnieniem współdziału w przestępstwie w kanonicznym prawie karnym²¹.

Warto zauważyć, że chociaż problematyka odpowiedzialności z tytułu współdziału w przestępstwie jest tak dawna jak samo przestępstwo, to jednak zagadnienie to w kanonicznym prawie karnym zostało całościowo i kompleksowo opracowane dopiero w *Kodeksie* z 1917 roku. Ówczesna doktryna zajmująca się analizą i wykładnią omawianego zagadnienia przedstawiała je w węższym bądź szerszym zakresie. Na szczególną uwagę zasługują opracowania takich kanonistów,

¹⁹ J. Syryjczyk, *Sankcje w Kościele. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 192-193.

²⁰ Por. *tamże*, s. 192-209.

²¹ Por. C. Papale, *Il concorso di persone nel diritto penale canonico*, Roma 2002. Cytowany autor omawiał to zagadnienie także w innych swoich tekstach, zob. C. Papale, „*Qui abortum procurat*” (*can. 1398*). *Breve disamina giuridico-canonica*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 13 (2000), s. 434-446.

jak: Wernz²² i Michiels²³ oraz Myrcha²⁴, jednakże przywołani autorzy przedstawiali współudział w przestępstwie w ramach całego systemu karnego według KPK/1917, a więc siłą rzeczy w ich opracowaniach nie spotykamy zbyt obszernych informacji np. na temat rozwoju historyczno-prawnego procesu kształtowania się odpowiedzialności karnej z tytułu *concursum in delicto*. Więcej wiadomości dotyczących współudziału w przestępstwie – i to zarówno w ujęciu historyczno-prawnym, jak i systematycznym – znajdujemy w pracach w całości poświęconych interesującemu nas zagadnieniu. Są to przede wszystkim dwie publikacje: L.A. Eltz, *Cooperation in Crime. An historical conspectus and commentary*, Washington 1942 oraz J.M. Pinna, *De participatione in delictis*, Romae 1942. W obydwu wymienionych pracach znajdujemy obszerne przedstawienie zarówno zagadnienia rozwoju historyczno-prawnego odpowiedzialności karnej z tytułu *concursum in delicto*, jak i samej instytucji współudziału w przestępstwie według KPK/1917.

W ramach pytania o aktualność kanonicznego prawa karnego warto zatem zająć się także kwestią odpowiedzialności karnej ewentualnych innych oprócz sprawcy głównego uczestników przestępstwa. Można w takim razie zadać pytanie, czy obecne przepisy w materii odpowiedzialności karnej z tytułu współudziału są aktualne, tzn. czy są w ogóle konieczne, a jeśli tak, to czy stanowią adekwatną odpowiedź na zjawisko współudziału w przestępstwie.

Obowiązujący *Kodeks Prawa Kanonicznego* zagadnieniu współudziału w przestępstwie poświęca tylko jeden składający się z dwóch paragrafów kanon, a mianowicie 1329. Trzeba zauważyć, że przywołany kanon nie zawiera ani definicji współudziału w przestępstwie, ani

²² F.X. Wernz, *Ius canonicum*, vol. VII, Romae 1937, s. 126-147.

²³ G. Michiels, *De delictis et poenis: Commentarius libri V Codicis Iuris Canonici*, tom 1, *De delictis: Canones 2195-2213*, Paris-Tournai-Romae-New York 1961, s. 326-363.

²⁴ M. Myrcha, *Prawo karne. Komentarz do piątej księgi Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II, cz. 1, *Przepisy ogólne*, Warszawa 1960, s. 260-271; tenże, *Zbiorowa odpowiedzialność w karnym ustawodawstwie kanonicznym, polskim i międzynarodowym*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1 (1949), s. 142-143.

też jasnego odróżnienia możliwych jego rodzajów, co nie ułatwia właściwego i jednoznacznego zrozumienia, na czym polega współudział w przestępstwie oraz jakie mogą być jego ewentualne rodzaje lub formy. Brak właściwego zrozumienia wspomnianych zagadnień niewątpliwie będzie w konsekwencji rzutował na prawidłową aplikację odpowiedzialności karnej z tytułu współudziału w przestępstwie. Dlatego też według oceny piszącego podjęcie próby odpowiedzi na pytanie o aktualność dyscypliny kanonicznej w kwestii odpowiedzialności karnej z tytułu współudziału w przestępstwie wymaga najpierw przeprowadzenia chociażby ogólnego studium historyczno-prawnego zagadnienia. Trzeba zaznaczyć, że studium takie nie musi oznaczać obszernego omówienia wszystkich etapów rozwoju zjawiskowych form przestępstwa w kanonicznym prawie karnym, konieczne bowiem, ale także i wystarczające będzie odwołanie się do dyscypliny i doktryny z okresu obowiązywania *Kodeksu* z 1917 roku, gdyż kodeks ten w dużym stopniu przyczynił się do sprecyzowania i uregulowania przepisów prawnych dotyczących współudziału w przestępstwie.

W celu wyjaśnienia problemu postawionego w powyższych pytaniach praca została podzielona na trzy rozdziały. Pierwszy poświęcono analizie zagadnienia aktualności kościelnej władzy karania, drugi to analiza współudziału w przestępstwie w ujęciu prawnohistorycznym ze szczególnym uwzględnieniem *Kodeksu* z 1917 roku, natomiast trzeci zawiera analizę zagadnienia współudziału według *Kodeksu* z 1983 roku.

W rozdziale pierwszym zostanie podjęta próba wskazania na aktualność zagadnienia współudziału w przestępstwie w kontekście szerszego pytania o aktualność kanonicznego prawa karnego. Dlatego też na podstawie fundamentu biblijnego zostanie przeprowadzone uzasadnienie potrzeby samego istnienia kościelnej władzy karania, a następnie nieco szersze spojrzenie na pojęcie przestępstwa kanonicznego w jego trzech zasadniczych elementach: obiektywnym, subiektywnym i legalnym. W końcu zostanie przedstawiona typologia przestępstw występujących w aktualnym prawie kanonicznym.

Dokonana w rozdziale drugim analiza przepisów zawartych w *Kodeksie* z 1917 roku zostanie poprzedzona krótkim rysem historycznym

rozwoju dyscypliny kanonicznej zajmującej się zagadnieniem odpowiedzialności karnej z tytułu różnych form współudziału w przestępstwie. Ze względu na bardzo szczegółowe i kazuistyczne rozwiązania przewidywane przez *Kodeks* z 1917 roku wydaje się także konieczne przeprowadzenie na podstawie ówczesnej doktryny pewnej systematyki całości zagadnień związanych ze współudziałem w przestępstwie.

Ostatni, trzeci, rozdział dotyczy w całości zagadnienia współudziału w przestępstwie według aktualnie obowiązującego prawa kanonicznego. Opierając się na treści kan. 1329, zostanie podjęta próba wyjaśnienia, co dzisiaj rozumie się przez pojęcie współudziału w przestępstwie. Ważną częścią tego rozdziału będzie propozycja pewnej systematyki rodzajów współudziału w przestępstwie według *Kodeksu* z 1983 roku, niezbędnej także ze względu na ustalenie zakresu odpowiedzialności karnej z tego tytułu.

Każdy rozdział kończy się podsumowaniem, natomiast cała praca została podsumowana ogólnym zakończeniem oraz wykazem uwzględnionych w niej źródeł i literatury. Należy podkreślić, że ze względu na określony zakres badawczy, w pracy zostaną wykorzystane materiały bibliograficzne głównie z okresu obowiązywania *Kodeksu* z 1917 roku oraz prawa kanonicznego aktualnie obowiązującego.

W niniejszym studium stosowana będzie metoda analityczno-syntetyczna oraz historyczno-prawna. W przeprowadzanych badaniach niezbędne będzie uwzględnienie zasad koniecznych do przeprowadzenia wykładni egzegetyczno-dogmatycznej omawianych przepisów prawnych. W celu jak najszerzego naświetlenia problematyki związanej ze współudziałem w przestępstwie niezbędne będzie przytoczenie i ustosunkowanie się do poglądów autorów wypowiadających się tej kwestii.